

még. A Kartársakra vár a feladat, hogy az olvasottakat összevessék saját gyakorlatukkal, elgondolkozzanak fölötte, problémáikat, tapasztalataikat megírják. Ennek eredményeképp tökéletesíthetnénk ellenőrző munkánkat s társadalmunk igényeinek jobban megfelelő személyiség kiművelését érhetnénk el.

DR. NAGY ANDOR:
(Tanárképző Főiskola, Eger)

Az iskolatelevíziós órák néhány módszertani kérdése

Közel három esztendeje hangzott fel először iskoláinkban a ma már közismert szignál és jelent meg a képernyőn az iskolatelevízió emblémája.

Az eltelt rövid idő nem adott módot arra, hogy kikristályosodjék és egyértelmű választ nyerjen minden olyan kérdés, mely az iskolatelevízióval kapcsolatban felvetődött. Természetes az is, hogy még nem sikerült teljes egészében megismerni mindazokat a módszertani eljárásokat, amelyek eredményesebbé teszik az oktatás folyamatába való beépítést.

Világosan látjuk azonban az iskolatelevízió funkcióját, célját: a tanítás hatóerejének növelése a szemléltetési lehetőségek gazdagításával. Nyilvánvalóvá vált továbbá, hogy a nyugati oktató televízióval ellentétben a Magyar Iskolatelevízió nem pótolni akarja a pedagógust, hanem segíteni kívánja annak munkáját. — Jellemző, hogy a szovjet iskolatelevíziós adás címében is ez a szándék fogalmazódik meg: „Segítség az iskolának”.

A televízió célszerű felhasználása, tudatos alkalmazása szélesre tárja a megismerés kapuját: a túlságosan nagy és a parányi kicsi egyformán megjelenhet a képernyőn; a kamerák segítségével a legeldugottabb tanyasi iskolák tanulói is betekintheznek a különböző gyárakba, kirándulhatnak Budapestre épp úgy, mint Afrikába; a televízió segítségével azok az iskolák is „kísérletezhetnek”, amelyek szertárából hiányoznak az eszközök... Azonban az is bebizonyosodott, hogy az iskolatelevízió — az oktató filmekhez hasonlóan — csak közvetett élményt képes nyújtani és képtelen arra, hogy alkalmazkodjon az egyénhez, figyelembe vegye annak sajátosságait, hogy ellenőrizze az anyag megértését.

Az országos és a különböző táj jellegű konferenciák, valamint saját hospitálási tapasztalataink alapján azt is állíthatjuk, hogy az *iskolatelevízió felhasználása még mindig nem elég tudatos, nem elég módszeres*. Egy jó módszertani kézikönyv kiadása föltétlenül segítséget jelentene. Elsősorban a gyakorlat jelenthet megoldást. Ki-ki maga kell, hogy felismerje, melyek voltak az eredményesebb eljárások, illetve melyekről kell lemondani a jövőben.

Amikor tehát e dolgozat kapcsán az iskolatelevízió felhasználásához kívánunk segítséget nyújtani, látjuk a kérdés bonyolult voltát és korántsem támasztunk olyan igényt, hogy maradéktalanul megoldjuk az iskolatelevízió metodikai problémáit.

A pedagógus felkészülése a televíziós órákra

A televíziós óra a járatlan számára úgy tűnik, hogy lényegesen könnyebb mint a hagyományos, hisz a tanóra nagyobb részét az adás megtekintése tölti ki. Ezzel szemben a valóság az, — a pedagógusok egyöntetű véleménye szerint —, hogy egyáltalán nem könnyebb televíziós órát tartani.

A televíziós órákra való felkészülés — a filmvetítéssel kombinált órákhoz hasonlóan — tulajdonképpen a *tanmenet elkészítésével kezdődik*, amelybe a program és a különböző segédanyag felhasználásával beépítjük a televíziós órákat. A tanmenet elkészítéséhez az irányító tanmenet is segítséget nyújt. A pedagógusnak ekkor már ismernie kell az órarendet, ekkor már meg kellett, hogy történjen a televíziós osztály kiválasztása, tudnia kell, hogy milyen lehetőség áll rendelkezésére és alaposan át kellett tanulmányoznia az iskolatelevízió által készített programot és segédanyagot, meg kellett ismernie, hogy melyik adásnak mi a célja stb.

A tanmenet elkészítésekor az is világossá válik, hogyan kapcsolódnak a televíziós adások a többi órához, milyen témák előzik meg, illetve követik, hogy a tematikus egységben hol kapjanak helyet.

Az *egyes órákra való felkészülés* is igen gondos munkát jelent. Az adás célja szerint lehet: bevezetés, ismeretkiegészítés, ismétlés, rendszerezés, gyakorlás és összefoglalás. Az iskolatelevíziós órákkal kapcsolatban épp úgy meg kell fogalmazni az oktatási és nevelési célkitűzéseket, mint a hagyományos órára készüléskor. Meg kell tervezni az óra menetét. A segédanyag felhasználásával ki kell választani az adás megértését és eredményes feldolgozását segítő legalkalmasabbnak látszó előkészítő formát, tevékenységet, mint pl. tanulmányi séta környezetismerethez kapcsolódva, különböző élmények nyújtása, fogalmak megismertetése, ill. tisztázása, a már ismert fogalmakkal való kapcsolás, másokkal való összevetés, érdeklődés felkeltés, motiválás stb. Gondoskodni kell a megértést elősegítő szemléltetésről is.

A televíziós tanteremről

Előkészítés után kerül sor a televízióval kombinált tanítási órára. Az osztály általában ilyenkor helyet cserél, hisz iskoláink nagy többségében jelenleg csak egy televíziós készülék van. A környezetváltozás viszont sokszor együtt jár a fegyelem fellazulásával, ami sok esetben a becsöngetéssel sem normalizálódik. Minden tanulónak legyen megszokott helye a televíziós tanteremben is. Itt még inkább szükséges, hogy a gyengébben látókat és hallókat a készüléktől megfelelő távolságra helyezzük el. Tapasztalataink egyébként azt is igazolják, hogy egy készülék esetében 35—40 tanulónál nagyobb létszámú osztálynak nem helyes televíziós órát tartani, mert e létszám fölött már romlik a látás lehetősége, ami rendbontásnak lehet forrása, sőt a megértés és elraktározás gátjává válhat. Ezért párhuzamos osztályok esetében helytelen volna mindkét osztályt bezúfolni a terembe.

A *készülék jó elhelyezése* igen fontos. Sajnos ma is találkozunk olyan megoldással, mely se egészségügyi, se pedagógiai szempontból nem helyesíthető. Van, ahol pl. középpont — nagy uneszétikus fakazettába építve — a szem magasságát lényegesen meghaladva található a készülék; más helyütt viszont túlságosan alacsonyan van. Egyik megoldás azért helytelen, mert a hosszú időn át fölfelé nézés nagyon fárasztó, a másik viszont azért, mert a hátsó padokban egyre nehezebben látják a tanulók a képet. Ha az iskola külön termet tud biztosítani a televízióknak, úgy a készüléket helyes az ablak melletti sarokba helyezni, a tanulók padjait, illetve székeit pedig félkör alakban föllállítani. Így a képernyőn nem tükröződik az ablakon beömlő fény és jól láthat minden tanuló.

Ma még talán utópisztikusnak tűnő gondolat, amit a holnap már bizonyára megvalósít, hogy a fizikai, kémiai előadókhoz hasonlóan helyezzék el a televíziós tanteremben is az ülőhelyeket és legalább két készüléken figyelhessék egyszerre az adást.

A terem elsötétítésével kapcsolatban gyakori az a megoldás, hogy teljes sötétségben nézik az adást. A sötétség bár megkönnyíti a figyelem koncentrációt, azonban a fegyelméletlenségnek is forrása lehet. Az elsötétítés és kivilágítás váltogatásával a tanítási óra is részekre hullik, az egység, a folyamat-jelleg elvész. A tanterem teljes elsötétítését szükségtelennek tartjuk, legfeljebb csak a készülék melletti ablak elsötétítése indokolt.

A tanár szerepe a televíziós órán

Már az előzőekben is hivatkoztunk a film és televízió metodikai kapcsolatára, az óra felépítését, szerkezetét vizsgálva is hasonló megállapítást tehetünk. Három szerkezeti egységet különböztetünk meg a televíziós óra esetében is:

előkészítő rész — általában 5 perc,

az adás megtekintése — 25–30 perc,

az adás anyagának feldolgozása a megfigyelési szempontok alapján — 10–15 perc.

Fontos, hogy a tanár és a tanulók az iskolai munka szerves részét lássák a televíziós órában is.

Mivel a pedagógusnak számolnia kell azzal, hogy az idő kiszámított, s mire meg szólal a szignál, akkorra a tanulók a megfigyelési szempontok birtokában, érdeklődéstől indítva, feszült figyelemmel várják az adást.

Az a pedagógus jár el helyesen, aki a készülék beállítását már a szünetben elvégzi, majd amikor az óra megkezdődik, a hangot leveszi és csak akkor erősíti fel újból, amikor az embléma megjelenik.

Így a hang nem megy a figyelem rovására. A szignálra a pedagógus mindenképp fejezze be az előkészítést. Lehetőleg úgy helyezkedjen el, hogy jól lássa a képernyőt és az osztály minden tanulóját, s ha szükségét látja az adás alatt jegyzeteket is készíthessen.

A pedagógus feladata az adás alatt. A pedagógusok egy része szótlánul figyel az adást, míg a másik véglet végig beszél . . . Az a pedagógus jár el helyesen, aki a tanulókat nem hagyja magukra, illetve nem bízza „csak” a televízió pedagógusára. Helytelen a tanár állandó szereplése, a tanulók foglalkoztatása, túlzott aktivizálása is. JOHN SCOPHAM, a BBC egyik vezetője az 1964. áprilisában Japánban rendezett iskolarádiós és iskolatelevíziós világkonferencián többek között a következőket mondta el ezzel kapcsolatban: „Még Thaiföldön sem engedheti meg magának a pedagógus, hogy miután bekapcsolta a TV-készüléket, elmenjen horgászni!” Nyilvánvalóan nagyon sok feladatot kell megoldania a tanárnak az adás ideje alatt. Ezek közül is a leglényegesebbnek tartjuk a *megfigyelést*. A tanárnak állandóan figyelnie kell az osztályt és jegyzeteket kell készítenie a tanulók reagálásáról, hogy aztán az óra harmadik részében azt felhasználva tisztázzanak, illetve világítsanak meg újra kérdéseket. Ellenőriznie kell, hogy a TV pedagógus aktivizálásának milyen az eredménye, hatása, hogy elfogadják-e a tanulók tanárunknak; az felel-e, akit kérdez stb.

Ha a pedagógus helyesnek tartja, közbe is szólhat, de mindig ügyelnie kell arra, hogy az ő feladata elsősorban a képernyőre való figyelemkoncentráció, ami egyben azt is jelenti, hogy semmiképpen sem lehet a figyelemszétszóródás okozója.

A pedagógusok egy része — nemcsak hazánkban, de számos külföldi országban is — az adás ideje alatt jegyzetelteti tanulóit is. Épp az előző okból kiindulva ezt sem helyesíthetjük. A szem ide-oda járatása a képernyő és a füzet között egyrészt fárasztó még a VII–VIII. osztályosoknak is, másrészt azt eredményezi, hogy egész jelenetek, de legalábbis fontos képek megnézését és elraktározását teszi lehetetlenné. Ezt a kérdést azzal

a következtetéssel zárjuk, hogy a pedagógusnak kerülnie kell mindent, ami a tanulók figyelmét megoszthatja, mely a figyelmet eltereli a lényegről.

Az adás befejeztével ki kell kapcsolni a készüléket és mielőbb meg kell kezdeni a feldolgozást, hogy a tanulók maguk is lássák, hogy az óra menetében csak az egyik szakasz ért véget. A bevezetőben adott megfigyelési szempontok, közös élmények . . . alapján kérdésről-kérdésre beszélnek meg az adás anyagát. Itt szerepet kaphatnak a különböző szemléltető eszközök, vázlatok stb. is.

A feldolgozás módját ad arra a pedagógusnak, hogy ellenőrizze, mennyire értették meg a tanulók az adást, nem volt-e nagyon gyors a képek ritmusa, fel tudták-e fogni a látottakat, hogyan figyelték meg az adást, mennyiben érvényesültek a megadott szempontok (jóak voltak-e szempontjai?). A pedagógus helyesbítheti a tévesen értelmezett dolgokat, kapcsolhatja az új ismereteket a már meglévőkhöz, megvalósíthatja a tantárgyi koncentrációt, kiemelheti a lényegesebb gondolatokat . . . A feldolgozásnak lényeges része az adás keltette ismeretek, benyomások megszilárdítása, rögzítése is. Ehhez kapcsolódik a házi feladat kijelölése, illetve a tanulók munkájának értékelése, osztályozása is.

Az iskolatelevízió aktivizáló szerepe

Az iskolareform egyik legfontosabb alapelve az aktivitás elve igen eredményesen valósul meg az iskolatelevíziós műsorokban is. Ha a pedagógusnak sikerült a téma iránt az érdeklődést felkelteni, a tanulók aktivitása nem marad el.

Az aktivizálás biztosítható és fokozható a problémafelvetés módszerével is. Az adás elején, illetve az adás közben a televízió-pedagógus kérdéseket tesz fel, felszólítva nézőit, hogy gondolkozzanak azon. Természetesen időt is ad a gondolkodásra és csak később közli a helyes választ.

Az aktivitás részben annak is köszönhető, hogy a képernyőn premier planban megjelenő tanár olyan hatással van, mintha minden tanuló az első padban ülne és hozzá beszélne.

Az emocionális kapcsolatnak is igen lényeges szerepe van az aktivitás felkeltésében. A színész-tanár vagy a pedagógus személye is nagyon fontos tényező. A televízió-pedagógus hangjának, arcjátékának megnyerő volta arra serkenti az osztályt, hogy akár együttesen válaszoljon a feltett kérdésre. Ezzel elérhető, hogy a tanulók nem érzik magukat „páholyban”, tudják, hogy mindig készenlétben kell lenniük, mert a következő kérdés akár személyszerint nekik is szólhat. Ezzel az aktivizálással a figyelem fokozódását is biztosítani tudjuk.

Számos formában találkozottunk ma már a képernyő előtt ülő tanulók aktivizálásával. Nézzünk néhány példát a sok közül: „Gyerekek ott a TV előtt, ti is mondjátok, mit láttok a képen?” „És most mit láttok ott lenn?” (Környezetismeret III. osztály.) „Nos miről szólt a film? Ti is mondjátok, gyerekek! Mondjátok a látottakról egy kijelentő . . . mondatot!” „Gyerekek mondjátok meg, hogy mi különbség van a . . .?” „Erre a kérdésre az feleljen, aki az első ablak melletti pad jobbszélén ül!” (Nyelvtan V. o.) „Mondjuk el együtt az alma-virág részzeit!” „Mondjátok meg, hogy . . .!” (Élővilág V. o.)

A kérdés elhangzása után a televízió-pedagógus gondolkodási időt ad, majd utána közli, hogy „az felelt jól, aki . . .” vagy „úgy van, igaz, tehát . . .” „helyes választ adott, aki . . .” stb. Az aktivizálásnak eredményes tényezője a gyermek-szereplők alkalmazása is. A tanulókat ugyanis a képernyőn megjelenő hasonlókorú gyerekek szép szereplése is serkenti, gátlásuktól szabadítja föl. Többek között ennek a megoldásnak is köszönhető, hogy a televízió-pedagógus kérdésére általában azok a tanulók is gátlástalanul válaszolnak, kiket egyébként nagyon nehéz szóra bírni. A gyermekszereplőkkel kapcsolatban vannak azonban olyan vélemények is, melyek helytelenítik, hogy mindig a legjobb ta-

nulókat válogatják ki TV szereplésre. Ez ugyanis azt eredményezi, hogy a tanulók nagyobb része nem találja meg önmagát a gyermekszereplőkben, úgy érzi, hogy ő nem lehet partnerük, hisz tudása lényegesen alatta marad a mindent pompásan tudóknak.

Az aktivizáláshoz módszertani segítséget is ad a TV azzal, hogy újabb ötletekkel dolgoz fel egy-egy témát, vagy pl. mint az egyik V.-es nyelvtan órán, vetélkedőt rendez a mondattal kapcsolatban.

Olyan megoldással is találkozhatunk, hogy a televíziós-tanár adja fel a házi feladatot a képernyő előtt ülő valamennyi tanuló számára. Pl. „A következő órára írtatok 3 bővített mondatot a titkos üzenetről! (Nyelvtan, V. osztály.)

Az aktivizálásnak tehát számos formája, lehetősége van az iskolatelevízióban. Az iskolatelevízió tudatos, tervszerű módszer felhasználása az oktatási és nevelési célok megvalósításához igen nagy segítséget ad. A dolgozat főleg a didaktikai funkció oldaláról kívánta vizsgálni a kérdést, de említést érdemel a nevelési problémák felvázolása is.

Az iskolatelevíziós órák nevelési lehetőségei

Tapasztalataink szerint az iskolatelevíziós órák még nagyobb nevelési lehetőségeket jelentenek, mind a hagyományos órák, épp komplex jellegük miatt. A szerkesztők ugyanis eleve olyan témákat választanak ki feldolgozásra, amelyek nevelési szempontból is gazdag lehetőséget rejtnek magukban. A fizikánál, élővilágnál például a világnézeti nevelés számára találunk tág lehetőséget, szinte valamennyi tárgy, valamennyi órája segíti az értelmi erők fejlesztését, az általános műveltség emelését és ugyanezt mondhatjuk el az erkölcsi és esztétikai neveléssel kapcsolatban is. A nyelvtan és az irodalom, valamint a földrajz nagyszerűen szolgálja a szocialista hazafiságra való nevelést stb.

A lehetőségek tehát adva vannak nevelési vonatkozásban is, a pedagógusokon múlik, hogyan aknázzák ki azokat.

Mind a didaktikai, mind a nevelési tényezők felismerése, tudatos, módszeres felhasználása nagymértékben gazdagítja pedagógusaink oktató-nevelő munkáját. Élni kell tehát a lehetőséggel, nevelőinknek el kell sajátítaniuk az iskolatelevízió felhasználásának módszertanát. Ehhez viszont úgy véljük nagyobb segítséget kellene adni a pedagógusképző intézeteknek is.

IRODALOM

- Bernáth László—Dersi Tamás: Iskolák, tanárok, diákok. Budapest, 1965.
Borús Józsefné: A televíziós nyelvoktatás mai helyzetéről. Audió-vizuális Közlemények 1965. II.
Brüning, D.: Tanuljunk a televíziótól. Deutsche Lehrerzeitung, 1961. No. 8.
Cassirer, H. R.: A TV és az iskola. Panorama, 1961. No. 2.
Chagot, A.: Az iskolai TV. L' Education Nationale, 1961. No. 3.
Dezséry László: Az iskolarádió és az iskolatelevízió szerkesztési kérdéseiről külföldi tapasztalatok alapján. Audió-vizuális Közlemények, 1965. II.
Fleming E.: A TV szerepe a tanításban és nevelésben. Varsó, 1963.
Gábor István: A pedagógiai távközlés korában. Magyarország, 1964. VIII. 16.
Györy Gábor: Az Audiovizuális oktatás a ma és a holnap oktatásában. Köznevelés XIX. 13—14.
Henrich, J.: A TV felhasználása az iskolában. Komensky, 1962—63. No. 8.
Johnson, D. D.: Az újabb oktatási segédeszközök. School and Society, 196/2182.
John, T.: TV és oktatás. Teachers College Record.
Katisch I.: A képernyő az osztályteremben. Berlin, 1961.
Kántás László: Iskolatelevízió. Népművelés XI. 4.
Kelemen Endre: Az iskolatelevízió tapasztalatairól és fejlesztéséről. Köznevelés, 1965. 15.
Kelemen Endre: Az iskolatelevízió módszertani kérdéseiről. Audió-vizuális Közlemények, 1965. II.

- Kondratev, B. A.: Hogyan segít a TV, a földrajzi ismeretek bővítésében. Geografija skola, 1960. No. 6.
- Kulsár Ferenc: Családtól az iskolatelevízióig. Film és Ifjúság, 1962. II.
- Lakits Pál: Középközelítők és a TV. Film és Ifjúság, 1962. II.
- Matényi Jenő: Új televíziós tantárgyak. Köznevelés, XXII. 3.
- Miklós Imre: A TV alkalmazása a felsőoktatási intézmények levelező oktatásában. Felsőoktatási Szemle, XII.
- Morvay István: A képernyő pedagógiája. Köznevelés, XIX. 13—14.
- Morvay György: Vetített képek információtartalma. Audió-vizuális Közlemények, 1965. II.
- Nagy Andor: Megjegyzések az ITV két órájáról. Köznevelés, XX. 7.
- Orbók Endre: Két decemberi adáshoz. A tanító munkája, 1965. XI.
- Poltorak, V. I.: Az iskolai televíziós történelmi adások tanulságai. Szovetszkaja Pedagogika, 1961. XII.
- Poltorak—Gelmont: A televíziós oktatás megszervezésének egyes kérdései a világ legnagyobb tőkés országaiban. Szovetszkaja Pedagogika, 1962. VIII.
- Sándor György: Az iskolatelevízió első tapasztalatai. Népszabadság, 1964. március 19.
- Sándor György: Beszéljünk az iskolatelevízióról. Rádió és Televízió Évkönyv. 1966. Bp. 1966.
- Sándor György: Az oktató televízió. Társadalmi Szemle, 1966. 11.
- Schmidt, H.: A TV felhasználása az oktatásban. Die deutsche Universitätszeitung, 1964. No. 2.
- Schramm, W.: Az új tanítási eszközök az Amerikai Egyesült Államokban. Études et Documents d'Education, No. 48.
- Szapponos Balázs: Iskolarádió és iskolatelevízió Franciaországban. Köznevelés, 1965. ápr.
- Televíziós tapasztalatcsere Egerben. Köznevelés, 1965. máj.
- Tóth Judit: Diáklesen a kamera. Népszava, 1965. jan. 24.
- Vügon, G. E.: Az iskolatelevízió kérdései. Szovetszkaja Pedagogika, 1960. 9.
- Witt, P. W.: Új erjedés az audiovizuális oktatásban. Teacher College Record, 1963. IV.

ZUKOVITS IMRE,
(Tanárképző Főiskola, Pécs)

Az előző ismeretek didaktikai szerepe és a célkitűzés, mint a tudatos tanulói tevékenység előfeltétele az oktatásban

Jobban és tartósabban sajátítják el tanulóink az ismereteket, jártasságokat és készségeket, ha az oktatás folyamatában ők is tevékenyen vesznek részt.

Az ismeretek elsajátításában való *megismerési és cselekvési* aktivitás lehetővé teszi, hogy a gyermek az új dolgokról, jelenségekről, határozott, világos fogalmakat alkotasson és helyesen ismerhesse fel a különböző összefüggéseket, a kölcsönös kapcsolatokat.

Az új ismeretek elsajátításában kifejtett tanulói tevékenység egyúttal sokoldalúan segíti elő a képességek fejlődését. Az intenzív értelmi tevékenység közben fejlődik a tanuló megfigyelőképessége, erősödik figyelme, reprodukív és alkotó képzelete, analizáló, és szintetizáló képessége, vagyis egyre magasabb szintet ér el a megismerő tevékenysége.

Az új ismeretek feldolgozása, megértése lényegében az oktatási folyamat három fő mozzanatát jelenti. A tanuló megismeri a konkrét tényeket, elemzi, analizálja-szintetizálja a jelenségeket, majd általánosítás, generalizálás történik.

Az oktatási folyamat azonban nem azt jelenti, hogy előzmények nélküli, teljesen új ismeretek nyújtásáról illetve elsajátításáról van szó..

A tanításban nélkülözhetetlen követelmény, hogy a tanulók személyes tapasztalatain és a spontán módon megszerzett ismeretein kívül, főleg a szervezett, terveszerű, iskolai keretekben elsajátított ismeretek rendszeréből kiindulva, illetve ezekhez kapcsolódva dolgozzuk fel az újabb és újabb tantervi anyagokat. *Vagyis, a régebbi ismeretek nélkülözhetetlen előfeltételei az eredményes iskolai munkának.*